

СОЦІОЛОГІЯ

УДК 316.344.24: 656.61 – 057.1(477)

Н. І. Глебова

ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ФЕНОМЕНУ «ЛЮДИНИ МОРЯ» В КОНТЕКСТІ СОЦІОЛОГІЧНИХ ПРАКТИК

В статті розглядаються сучасні підходи до соціологічного дослідження специфіки морських спільнот і феномену «людей моря» з метою виявлення зв'язків різних рівнів їх функціонування та окреслення перспектив подальшого соціологічного супроводу. Виявляються предметні зв'язки досліджуваного об'єкту морської і приморської соціальної регіональної субкультури, як динамічного елементу українського соціуму в контексті детермінованості соціальної дії локальною метою. Обґрунтовується потреба методологічного супроводу дослідження феномену «людини моря» та отримання конкретного соціологічного знання про механізми функціонування і соціокультурні тенденції в даній соціальній підсистемі для цілеспрямованого управління ними.

Ключові слова: морська спільнота, морська соціальна субкультура, людина моря, морська соціологія, український приморський регіон.

Сьогодні Україна переживає період стрімких трансформацій, пов'язаних з корінним реформуванням всього суспільства, всієї системи суспільних відносин, активізації процесів переструктурування соціальних об'єктів, реконфігурації соціальних інститутів загалом, і переформатуванням багатьох соціально-економічних галузевих структур зокрема. Аналіз ефективності використання державного геополітичного потенціалу засвідчує, що в силу ряду причин Україна не повною мірою використовує свою конкурентну перевагу морської держави, маючи вигідне економіко-географічне розташування у географічному центрі Європи, яке обумовлює можливість перспектив розвитку низки морських галузей, що традиційно забезпечували базові соціальні стандарти добробуту населення і соціокультурного розвитку морських регіонів. Разом з тим в Україні все більш усвідомлюється проблема нових соціально-демографічних реалій, що пов'язуються не тільки з тенденціями кризи старих соціальних і економічних структур суспільства, але і з новими формами проявів соціальної, міграційної та професійної активності громадян, що в соціологічному сенсі відносяться до різних соціокультурних страт і є носіями певних ознак – репрезентативних маркерів світоглядно-ціннісних, ментальних, комунікативних чи інших характеристик особливостей своїх етнічних, професійних, територіальних або соціальних груп, які й укладають соціальну структуру сучасного українського суспільства.

Корпусом вітчизняних соціальних наук довгий час опускалась з поля зору проблема дослідження регіонального «морського аспекту» формування історично-ментальної, психологічної, професійної, природо-культурної, екологічної, економічної й професійної орієнтації населення приморських зон нашої країни, омешканої четвертою частиною її населення. Саме тому практичним завданням ми вбачаємо обґрунтування й коригування соціологічного супроводу процесу формування продуктивного балансу соціальних і професійних чинників для успішної розбудови морських галузей та виявлення перспектив досягнення соціальної стабільності регіону.

У роботі опираємось на теоретичні соціокультурні концепти Х. Абельса,

А. Шюца, Б. Бергера П., Т. Лукмана, М. Бек-Віклунда, прикладні методологічні розробки й дослідження морських соціальних субкультур Х. Абельса, М. Мана, А. Матейко, Л. Янушевського та багатьох інших дослідників.

Метою статті є перегляд і розширення соціологічної методології дослідження таких складних соціально-культурних суб-систем, як спільноти морських регіонів з урахуванням значного переформатування соціально значимих компонент донедавна традиційного укладу та впливів сучасних українських реалій на особливі культуротвірні чинники особистісної ментальності й суспільної субкультури «людей моря».

Зокрема, для розуміння і прогнозування процесів соціального розвитку в країні в цілому й закономірностей розвитку українських приморських регіонів потребується детальна інформація про вектори і динаміку професійно-міграційних потоків, що мають стійкі тенденції спрямування вимушених і трудових мігрантів, зосібна мешканців зони російської збройної агресії і окупованого півострова Крим до поселення або працевлаштування переважно в українських морських регіонах. Оскільки Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [6] передбачає цілком конкретні заходи, рубриковані морською тематикою (див. «Співробітництво у сфері науки і технологій» (ст. 374–377), «Політика у галузі рибальства і морська політика» (ст. 407–414), «Навколишнє середовище» (ст. 360–366) тощо) і пов'язані з державною морською політикою в частині, що стосується сфери наукових досліджень, є всі підстави вважати, що у процесі ринкових перетворень морська економіка України не відгороджується від світового ринку, а навпаки – за багатьма чинниками уже сьогодні є органічною складовою цього ринку [8, с. 14]. Таким чином, суспільний запит вказує на перспективність розбудови й повноцінного ефективного використання соціально-економічного ресурсу морських галузей господарювання, пов'язаних безпосередньо з діяльністю на морі.

Зважаючи на значні стратифікаційні розриви в генезі сучасного українського соціокультурного простору, цілком доречним вбачається комплексне соціологічне дослідження феномену «людей моря» з метою виявлення функціональних зв'язків між різними рівнями і площинами його функціонування та окреслення перспектив подальшого соціологічного супроводу.

Такого роду завдання передбачає присутнє розширення як об'єкта так і предмету соціологічного розгляду в бік специфікації «соціального» елементу дослідження і обумовлює доцільність наступних засторог щодо самої специфіки такого дослідження. Дотримання цілісності підходу методом виокремлення «морської тематики» в субдисципліну соціологічної науки, попри всі труднощі, пов'язані з різномірністю досліджуваних аспектів «людини моря» вбачається нами важливим чинником, що може сприяти вирішенню проблеми. Підставою для обраного підходу слугують попередні міждисциплінарні і галузеві напрацювання соціальних і економічних досліджень, пов'язаних з морегосподарчою, природоресурсною, соціокультурною тощо проблематикою, різноаспектно пов'язаною з «людиною моря», в яких зазначається, що саме від сьогоднішнього рівня розуміння соціальної значимості і змоги продуктивного соціального впливу на побутуючі ідентичності і світогляди, життєві стилі, традиції, професійні норми і цінності суспільство набуває можливість коригувати процеси у потрібне русло [1, с. 103].

Відсутність означеного узагальнення результатів міждисциплінарних напрацювань сьогодні стає завадою для достатньо коректного прогнозування подальших впливів соціальної складової того соціо-ментального чинника, що характеризує будь-який пов'язаний з морем географічний регіон як «людей моря», на

загальний стан цих субкультур і соціальну поведінку їх носіїв.

Як і щодо решти спеціальних розділів соціології, підставою для інтенсивного розвитку морської соціології є практична потреба комплексного дослідження специфіки соціального утворення, пов'язаного у даному конкретному випадку з морською діяльністю людини. Цей факт вказує і на потребу збагачення її теоретичної та методологічної рефлексії, оскільки в існуючих емпіричних дослідженнях проблематики морської соціології до її методологічного виокремлення на ґрунті тематичних досліджень загалом переважали й переважають описові тенденції.

Указана обставина значною мірою пояснюється тим, що морська соціологія є молодією соціологічною субдисципліною, разом з тим вимагаючи від дослідників особливо ретельного обґрунтування своїх засад з погляду загальної теорії соціології та соціологічного методу. В напрацюваннях зарубіжних соціологічних центрів розвитку цієї субдисципліни, яка в різних сучасних наукових школах і течіях визначається різними термінами: «соціологія людей моря» або «морська соціологія», існують різні підходи і до вирішення методологічної проблеми. Тривалий час соціологічні дослідження морської проблематики, проведені в багатьох країнах світу (переважно у Нідерландах, Великобританії, Франції, Італії та країнах Скандинавії), не становили спеціальної соціологічної дисципліни і, зазвичай, входили в сферу декількох спеціалізованих соціологічних розділів, наприклад, соціології праці, соціології промисловості чи соціології культури. У багатьох випадках такого роду тенденція зберігається дотепер, оскільки не далеко не завжди очевидно є потреба виділення досліджень, наприклад морських соціальних спільнот, з вищеназваних субдисциплін із метою створення нової. Крім того, дослідження емпіричного і соціографічного характеру не створили і не створюють у багатьох країнах власних передумов для побудови теорії нової соціологічної субдисципліни. Відправною точкою її становлення можна прийняти міжнародну конференцію «*Martime Sociology*» в Новому Орлеані (США) в 1973 року, організовану групою дослідників соціологічної морської проблематики. Тоді вперше було використано визначення «морська соціологія» для розмежування предметного поля досліджуваних проблем. Звіт конференції засвідчує різноманітність підходів і різноманіття сфер активності людей на морі та пов'язаних з морем, та певні проблеми з визначенням предмету морської соціології [9]. За звітними матеріалами форуму можна констатувати виокремлення секторів наукових досліджень, у яких предметом уваги є: люди, пов'язані з морем та різні ракурси висвітлення проблем безпосередньо «людини моря» (*seafarers*), морської спільноти (*seafaring communities*), особливостей життя та роботи на морі, особливостей портових середовищ, соціальних проблеми зайнятості людей моря, виробничих відносин на морі і в портах (*industrialrelations*), професійних спілок (профспілок) людей моря і портовиків. Очевидно, що даний перелік, з одного боку, певною мірою був вибіркоким уже б з огляду на поточну актуальність того чи іншого аспекту дослідження, з іншого – на той час не ставилось завдання методологічної систематизації всіх аспектів, виокремлення структури і рівнів дослідження об'єкту. У цьому контексті виникає потреба позбутися деяких сумнівів і непорозумінь, що накопичилися навколо семантичних питань стосовно багатозначності визначення «люди моря».

Цим визначенням користуються, зазвичай, у трьох різних значеннях. У найбільш широкому значенні «людьми моря» розуміються різні соціально-професійні категорії працівників морського господарства (економіки), безпосередньо або опосередковано пов'язані з працею і життям на морі. До них можна віднести як моряків і рибалок, так і портових лоцманів, працівників, зайнятих переробкою ресурсів морського дна, а також суднобудівників, докерів та групи фахівців, що займаються управлінням і організацією

соціально-економічної діяльністю на морі або в морській сфері, викладачів морських шкіл і дослідників, що вивчають різноманітні аспекти морського середовища.

У проміжному, середньому значенні під назвою «люди моря» маються на увазі лише представники соціально-професійних категорій, пов'язаних безпосередньо з роботою і життям на морі, тобто, сюди зараховуються не тільки моряки і рибалки, але й портові лоцмани та працівники, які переробляють природні ресурси морського дна.

У вузькому значенні терміном «люди моря» позначають виключно моряків і рибалок, що відрізняються від інших соціально-професійних категорій морського господарства (економіки) як об'єктивними критеріями, так і суб'єктивними (ментальними) характеристиками [10].

На нашу думку, саме вузьке визначення «люди моря» є основним і найбільш коректним для ужитку в соціології людини, оскільки зачіпає глибинну специфіку базових характеристик і найбезпосереднішим чином стосується усталення у сучасному побуті спільнот, орієнтованих на море, не тільки ментального чинника їх соціальної свідомості, а утворенню цілісного стержня цього особливого типу соціальності і психологічної культури особистості, що продукується історично специфікою виховання і професіоналізації вказаної страти. Маючи на увазі субдисципліну, яка визначається терміном «соціологія людей моря» або «морська соціологія», вважаємо за доречне звернутися до напрацювань польських соціологів, що першими в Східній Європі актуалізували потребу вивчення специфіки життєдіяльності значної частини поляків – історично поморського соціуму. Нагадаємо, що в Польщі піонером в ужитку терміну «соціологія людей моря» є А. Matejko [13, с. 36], який одним з перших звернув увагу на потребу соціологічних досліджень соціальних спільнот, члени яких працюють і живуть на морі [12]. В останні роки у світовій літературі набуває все більшого застосування й популярності термін «морська соціологія» (від англ. maritime sociology або marine sociology), що набуває в соціологічній польській літературі цілковитого визнання і схвалення, сприймаючись дослідниками поряд з такими термінами, як «морська медицина» або «морська психологія». Однак наведений вище перелік сфер дослідницьких інтересів засвідчує, що вже відпочатково коло інтересів суто соціологічних поступово виокремлювалось з широкого спектру міждисциплінарних досліджень, що пов'язувалися актуальними проблемами з неодмінною морською компонентою [11, с. 35–59], і на часі поставали питання методологічного характеру.

В наших попередніх дослідженнях, ми зазначали, що визначення предмету змушує нас розглядати соціальний об'єкт крізь призму таких, достатньо незвичних для вітчизняної соціології категорій, як соціальна «морська субкультура», власне маючи на меті типологію і узагальнення широких соціальних характеристик «людини моря» засобами «морської соціології». Відтак для розуміння досліджуваної проблематики як зі структурної, так і динамічної точки зору потребуються критерії їх вирішення з різних розділів соціології – соціології виховання, соціології сім'ї, соціології промисловості, соціології соціальних спільнот (територіальних, соціально-професійних категорій), соціології різних соціальних процесів (напр., інтеграції або дезінтеграції).

Існуючі соціальні стереотипи суто антропологічного, психологічного, і політичного походження (етно-культурного, ментального, конфесійного, ідеологічного тощо характеру), ускладнюючи розгляд морської і приморської соціальної регіональної субкультури і потребуючи окремого дослідження, утім не обмежують апіорі напрямків відстеження генези об'єкту. Таким чином, не випускаючи з поля зору предметних зв'язків досліджуваного об'єкту, як динамічного елементу українського соціуму, на певному структурному і динамічному рівнях розвитку і функціонування

досліджуваних нами соціальних об'єктів, ми неодмінно маємо розглянути впливи як соціальних чинників глобального характеру (інформаційні і глобалізаційні зміни), як суттєвих обумов, відбитих в соціальних стереотипах. В умовах розмитості чинних соціологічних не тільки об'єктивних, але і суб'єктивних критеріїв, вбачаємо вказаний підхід цілком виправданим для ситуації з обґрунтуванням соціологічної субдисципліни на засадах аналізу її прото-історії та мета-теоретичної розробки й подальшого розвитку засобами і методами академічної науки, що робить актуальним звернення до напрацювань світової соціологічної практики.

В теоретичному розрізі проблеми зазначимо, що вже структурний функціоналізм, піддаючи аналізу складні системи відносин між культурою, структурою і аномією соціального об'єкту визначав культуру як «організовану сукупність нормативних цінностей, які керують поведінкою, характерною для членів певного суспільства або групи», а соціальну структуру як «організовану сукупність соціальних відносин, в яких по-різному беруть участь члени суспільства або групи» [2]. В контексті нашої роботи є доречною й заувага щодо аномії, що має місце при наявності серйозного неузгодженості між нормами і цілями культури і соціально сформованими здібностями членів групи діяти відповідно до них (Merton), коли становище багатьох індивідів в соціальній структурі суспільства в період трансформацій порушує їх нормативні цінності [3]. У нашому випадку дослідження явища усталеної поморської культури і певного типу поведінки, зіштовхується з проблемою об'єктивної розмитості соціальної структури зі збереженням суб'єктивних соціокультурних ознак і цінностей. Це протиріччя методологічно вирішується феноменологічним підходом, що створює робочу опозицію структурно-функціональній соціології: індивід не є бранцем соціальної структури, соціальна реальність постійно відтворюється нами, залежна від нашої свідомості і наших інтерпретацій. Відповідно, в фокус уваги соціології «людини моря» повинна потрапити людська суб'єктивність, тобто реальний життєвий світ людини. Тільки в цьому разі можна дати адекватне тлумачення, зрозуміти принципи конструювання соціокультурного феномену з його змістом і способами функціонування. Для нас важливим лишається, що суспільна свідомість завжди інтенційна, завжди вплетена в світ [7]. Таким чином, щодо нашого об'єкту методологічно важливою є феноменологічна редукція: відмовитися від дослідження світу шляхом примусової об'єктивації явища, «природної установки» і досліджувати «життєвий світ» на основі «інтенціональності», де парадигма «інтерсуб'єктивного світу» грає вирішальну роль і описується за допомогою конструкту про «взаємності перспектив», який передбачає наявність двох ідеалізацій – «взаємозамінності точок зору», коли міняючись соціальними місцями, суб'єкти мають ідентичні способи переживання світу та інтерпретації подій [7].

Тому методологічно близькою для даного випадку є соціологічна теорія, що обґрунтовується у дослідженні структури мотивів соціальної дії, форм і методів буденної свідомості, структури людського спілкування, соціального сприйняття, раціональності та ін., як це зроблено в синтезі соціологічних традицій, що йдуть від М. Вебера і Е. Дюркгейма, феноменологічної теорії, орієнтованої на соціологію А. Шюца і символічний інтеракціонізм Дж. Г. Міда у роботі «Соціальне конструювання реальності» [4].

Цей підхід визначає людську реальність як реальність соціально сконструйовану і приділяє особливу увагу дослідженню взаємозв'язків між інститутами і легітимізує їх «символічним універсумом» – у нашому випадку всі ті символічні засади інтеграції соціальної свідомості, що дозволяють виникнути поняттю «люди моря». Це означає, що для аналізу інституціонального порядку сучасного суспільства необхідний значно

глибший аналіз знання про соціальний світ його членів. Теоретично такі складні легітимації з'являються в певний момент історії інституціоналізації, конструюючи когнітивно-нормативний комплекс, що упорядковує індивідуальний досвід членів суспільства, який зберігає сенс і порядок в об'єктивних і суб'єктивних структурах. Тому у даному разі актуалізується феноменологічна версія соціології певного знання, предмет інтересу якої становлять не "ідеї" або теорії, але те, що вважається таким «знанням» в конкретній спільноті і її повсякденному, до теоретичному житті [5]. Тобто, специфіку виокремлення «морської соціології, на нашу думку, укладає і те знання, що розвивається, передається і зберігається в соціальних ситуаціях, в результаті чого воно стає засадничою реальністю для пересічної людини, оскільки ми маємо справу із аналізом соціального конструювання реальності «людини моря», чий світ усвідомлюється як такий, що складається з безлічі реальностей, серед яких – «море», як реальність повсякденного життя і, в певному сенсі «інтерсуб'єктивний світ», що розділяється з іншими людьми. Виходячи з феноменологічної парадигми у нас є всі підстави вважати, що власне розвиток соціології завжди також був однією з причин того, що в її рамках поступово виділялися нові субдисципліни, пізнавальний горизонт яких принципово обмежувався дослідженням певного сектора соціальної дійсності виключно із наукових запитів, дозволяючи дедалі точніше виявляти соціологічні якісні характеристики і кількісні параметри відстежуваного об'єкту.

Разом з тим, те специфічне соціальне, що може у нашому випадку стати об'єктом морської соціологічної субдисципліни, виникає у процесі взаємодії людей, що зазвичай детермінується відмінностями їх місця і ролі в конкретних суспільних відносинах, що проявляється у різному ставленні індивідів і груп індивідів до явищ і процесів суспільного життя. Тому, у даному випадку завдання соціологічної науки з нашої точки зору, полягає насамперед у типологізації соціальної системи морської спільноти, дослідженні зв'язків і відносин типологізованого об'єкту на рівні закономірностей, отримання конкретного наукового знання про механізми її функціонування і форми прояву в різних соціальних системах для цілеспрямованого управління ними. Таким чином, поставлене нами завдання вимагає не просто більш глибокого розуміння ролі «людського чинника» для збереження морських природних ресурсів, ефективного природокористування тощо, а й соціологічно обґрунтованого підходу й адекватної точки зору для розуміння суб'єктивних механізмів формування і механізмів зворотних впливів ментального «чинника моря» в свідомості «людини моря» на чинники антропо- і соціокультурні цілих регіонів. Тому соціологічні аспекти вивчення проблем української морської спільноти приморських регіонів країни, таким чином вбачаються нами структурною компонентою комплексного міждисциплінарного наукового обґрунтування засад сталого розвитку України як традиційної морської спільноти, що є цілком співзвучним і суспільним запитам регіональних громад сьогодні, і тим концептам, що ґрунтуються на висновках багатьох вітчизняних і міжнародних науково-академічних та громадських дебатів [6] навколо засобів втілення ідеї сталого розвитку на теренах України.

Попередній аналіз теоретичних напрацювань та дані соціологічних досліджень вказують на необхідність комплексного підходу до вивчення і задіяння соціального морського регіонального ресурсу України її сталого розвитку. Вирішення вказаної проблеми наразі ускладнюється чинником російської агресії на Сході та окупацією Криму, однак розробка наукової її компоненти вбачається невідкладною з огляду на потребу дієвих стратегій і планів перспективного комплексного розвитку приморських українських регіонів у майбутньому. Її своєчасність актуалізується і потребою якомога повніше ретроспективно досягнути всю хибність обмежених скороминучими

прагматичними зисками підходів до експлуатації ресурсів того чи іншого морського регіону та його людського потенціалу. Не менш важливим для нас є розуміння потреби вироблення такого знання, як науково обґрунтованого і вивіреного чинника руху до консолідації українського суспільства, в протидію застосування важелів регіональної політики, що посягають на традиційні ментальні цінності морських спільнот і викликають неминучу протидію.

У сучасному галузевому науковому значенні таке дослідження дає змогу апробувати і структурувати попередні галузеві напрацювання широкого кола зарубіжних та вітчизняних дослідників з метою імплементації і розвитку методології досліджень соціуму ментально «особливих» морських районів в українському соціологічному просторі. Це дасть змогу повніше визначити вагу чинника «людини моря» для українського соціуму в його найширшому соціокультурному значенні, спрогнозувати тенденції й найближчі перспективи розвитку України, як морської спільноти, а також ефективно використати отримані знання в соціальних проектах і практиках.

Список використаної літератури

1. Абельс Х. Романтика, феноменологическая социология и качественное социальное исследование / Х. Абельс // Журнал социологии и социальной антропологии. – 1998. – Т. 1, № 1. – С. 98–124 ; Abels Kh. Romantika, fenomenologicheskaya sotsiologiya i kachestvennoe sotsialnoe issledovanie / Kh. Abels // Zhurnal sotsiologii i sotsialnoy antropologii. – 1998. – Т. 1, № 1. – S. 98–124
2. Американская социологическая мысль : тексты / под ред. В. И. Добренкова. – Москва : Изд-во МГУ, 1994. – 496 с. ; Amerikanskaya sotsiologicheskaya mysl : teksty / pod red. V. I. Dobrenkova. – Moskva : Izd-vo MGU, 1994. – 496 s.
3. Бек-Виклунд М. Феноменология: мир жизни и обыденного знания / М. Бек-Виклунд // Современная западная социология: теории, традиции, перспективы / под ред. П. Монсон. – Санкт-Петербург : Нотабене, 1992. – С. 72-196 ; Bek-Viklund M. Fenomenologiya: mir zhizni i obydennoho znaniya / M. Bek-Viklund // Sovremennaya zapadnaya sotsiologiya: teorii, traditsii, perspektivy / pod red. P. Monson. – Sankt-Peterburg : Notabene, 1992. – S. 72-196
4. Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман. – Москва : Медиум, 1995. – 323 с. ; Berger P. Sotsialnoe konstruirovaniye realnosti. Traktat po sotsiologii znaniya / P. Berger, T. Lukman. – Moskva : Medium, 1995. – 323 s.
5. Морська стратегія держави. Розвиток та реалізація морського потенціалу України : Міжнародний науковий форум, м. Київ:- 28 квіт. 2015 р. / Національний інститут стратегічних досліджень. – <http://www.niss.gov.ua/articles/1787/> ; Morska stratehiia derzhavy. Rozvytok ta realizatsiia morskoho potentsialu Ukrainy : Mizhnarodnyi naukovyi forum, m. Kyiv:- 28 kvit. 2015 r. / Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. - <http://www.niss.gov.ua/articles/1787/>
6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: № 1678-VII від 16.09.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/984_011 ; Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony: № 1678-VII vid 16.09.2014 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: zakon.rada.gov.ua/go/984_011
7. Шюц А. Феноменология социального мира / А. Шюц. – Москва, 1972 ; Shyuts A. Fenomenologiya sotsialnogo mira / A. Shyuts. – Moskva, 1972
8. Юркова. Т. Відкриті води глобального ринку / Т. Юркова // День. – 2016. - 15-16

квітня (№67-68). – С.14 ; Yurkova. T. Vidkryti vody hlobalnoho rynku / T. Yurkova // Den. – 2016. – 15–16 kvitnia (№67–68). – S.14

9. Fields of Studies // Index Specifications. University of Wales Institute of Science and Technology. University of Rhode Island Joint Index of Current Maritime Research. – Cardiff, 1973.

10. Janiszewski L. Socjologiczne badania nad ludźmi morza / L. Janiszewski // Studia Socjologiczne. – 1971. – №4. – S. 123–147

11. Janiszewski L. Socjologia morska – jej przedmiot i funkcje / L. Janiszewski, A. Sosnowski // Studia Socjologiczne. – 1983. – №3. – S. 35–59

12. Matejko A. Przydatność prakseologicznej aparatury pojęciowej dla teorii systemów społecznych / In: Przydatność prakseologicznej aparatury pojęciowej dla poszczególnych dyscyplin naukowych: [praca zbiorowa]/ [aut.:] Tadeusz Kotarbiński [et al.] ; [Polska Akademia Nauk. Biuro Kształcenia i Doskonalenia Kadr Naukowych].- Wrocław [etc.]: Zakł. Nar. im. Ossolińskich, 1964.- S. 61-124.

13. Matejko A. Socjologia ludzi morska / A. Matejko // Tygodnik Morski. – 1964. – №34. – S. 36.

Стаття надійшла до редакції 10.07.2016

N. Glebova

THE BASIS OF THE SOCIOCULTURAL PHENOMENON'S STUDY OF “A MAN OF THE SEA” IN THE CONTEXT OF SOCIOLOGICAL PRACTICES

The reason for the intensive development of marine sociology is a practical need of a comprehensive study of the specific social formation is associated, in this case, with the sea and marine human activities at all. There is an urgent need of enriching its theoretical and methodological reflection, as in existing empirical research perspectives of Maritime sociology to its methodological selection on the basis of case studies in general prevailed and dominated by descriptive trends. The assigned task requires not only a deeper understanding of the role of the “human factor” for the conservation of marine natural resources, effective environmental management, etc., but also a sociologically informed approach and adequate perspective for the understanding of the subjective mechanisms of formation and mechanisms of the reverse effects of the mental factor “sea” in the mind “man of the sea” on the anthropo- and socio-cultural factors of entire regions.

In the article modern approaches to the sociological study of the specific marine communities and the phenomenon of “people of the sea” with the aim of identifying connections between different levels of their functioning and identifying prospects for further sociological support are studied. It identifies the subject of communications research object marine and coastal regional social subculture as a dynamic element of ukrainian society in the context of social determinism actions as a local goal. With the rationale that there is the necessity of methodological support of the study of the phenomenon of “a human of the sea” to obtain specific sociological knowledge about the mechanisms of functioning and socio-cultural trends in this social sub-system for targeted management.

The chosen approaches provide an opportunity to test and to structure the previous industry developments of a wide range of foreign and domestic researchers with the aim of implementation and development of the research methodology of the society of mental “special” marine areas in the ukrainian social space. The implementation of the tasks will be critical to determine the weight of the factor “a human of the sea” for the ukrainian society in its broadest socio-cultural value, to predict trends and near-term prospects of Ukraine's development as a Maritime community, and effectively use the acquired knowledge in social projects and practices.

Key words: *marine community, the marine social subculture, people of the sea, sea sociology, Ukrainian seaside region.*

УДК 316.776.23

Л.В. Калашнікова, Л.С. Черноус

ПРОБЛЕМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ СОЦІОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті з'ясовано особливості процесу професіоналізації вітчизняної соціології, зокрема, подано визначення сутності процесу професіоналізації; окреслено основні ознаки соціології як професії; схарактеризовано зв'язок процесів інституалізації та професіоналізації вітчизняної соціології; визначено детермінанти соціологічної культури, її рівні та структурні складові; проаналізовано характер взаємозв'язку соціологічної культури та професійної етики; висвітлено сутність та складові професійної етики у сфері соціологічних досліджень. Розв'язання зазначених проблем розвитку соціології як професії дозволить, з одного боку, суттєво змінити її місце і роль у сучасному українському суспільстві, підвищити рівень соціологічної культури соціуму, позитивно вплинути на міжнародний статус вітчизняної соціологічної науки. З іншого - значно покращити якість та урізноманітнити форми професійної підготовки фахівців-соціологів, підвищити рівень корпоративної соціологічної культури.

Ключові слова: *професіоналізація соціологічної діяльності, соціологічна культура, професійна мораль, професійна етика соціолога.*

Аналіз процесу професіоналізації соціології в Україні дозволяє окреслити, з одного боку, наявні досягнення, з іншого - очевидні недоліки. Так, суттєві перетворення на сучасному етапі розвитку українського суспільства, обумовлені, перш за все, комунікаційною революцією й загостренням глобальної проблематики, актуалізували потребу у фахівцях-соціологах, які володіють системними соціальними знаннями, навичками організації та реалізації дослідницької діяльності, досвідом прогнозування, підготовки й обґрунтування комплексних соціальних рішень. Задоволення цієї потреби певною мірою залежить від ефективності системи вищої професійної освіти, оскільки саме вона спрямована на підготовку висококваліфікованих фахівців у галузі соціології, здатних у майбутньому до професійного зростання й професійної мобільності на ринку праці. Натомість масштабне поширення у вузах країни соціологічної освіти без урахування кількості наявних робочих місць для соціологів різних профілів та кваліфікації, застосування дистанційної та заочної форм навчання, нестача професійних соціологів-викладачів, загострення проблеми якості навчальної літератури з соціології, ослаблення контролю за якістю методичної роботи кафедр соціологічного профілю - негативно вплинуло на якість соціологічної освіти.

Тож, метою цієї статті є з'ясування спектру проблем, пов'язаних з формуванням основних ознак вітчизняної соціології як професії та спеціалізованого виду занять з відповідним функціональним наповненням.

Сучасна соціологічна наука як галузь наукового знання та як професія вимагає високого рівня професіоналізму, що формується переважно за рахунок професійної